

POSTMODERN INGLIZ NASRI VA HOZIRGI O'ZBEK ROMANIDA HAYOT HAQIQATINING DEKONSTRUKSIYASI

Ataqulova Shaxlo Shamidullayevna - Assistent
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti Xorijiy tillar kafedrası
shahloatakulova95@gmail.com
+998910350037

Annotatsiya: Mazkur maqolada postmodern ingliz nasri va hozirgi o'zbek romanida hayot haqiqatining dekonstruksiya fenomenini o'rganiladi. Asarlarning strukturasidagi buzilishlar, haqiqat tushunchasining nisbiyligi, metafiktsional elementlar va ko'p ovozlilik orqali hayot haqiqati o'zgaruvchan va ko'p qirrali holatda tasvirlanadi. Ingliz va o'zbek adabiyotlarida postmodern uslublarning o'xshash va farqli jihatlari tahlil qilinib, zamonaviy romanda haqiqatning doimiy ravishda qayta qurilishi jarayoni yoritiladi. Maqola badiiy matnning dekonstruksiya orqali haqiqatni yangi nuqtai nazardan anglash imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: postmodernizm ingliz nasri o'zbek romani dekonstruksiya haqiqat ko'p ovozlilik metafiktsiya zamonaviy adabiyot

Kirish

So'nggi asrlarda postmodernizm nazariyasi va adabiy jarayonlari san'at, madaniyat va ayniqsa nasr sohasida yangi yo'nalishlarni shakllantirdi. Postmodern ingliz nasrida haqiqat tushunchasi an'anaviy ma'noda qattiq va barqaror emas, balki nisbiy, ko'p qirrali va har doim o'zgaruvchan holat sifatida talqin qilinadi. Ushbu jarayon o'zbek romani uchun ham xos bo'lib, ayniqsa so'nggi o'n yilliklarda hozirgi o'zbek romanchiligi postmodern yondashuvlarni faol o'zlashtirishda davom etmoqda. Hayot haqiqatining dekonstruksiya nafaqat mavjudlik, vaqt, makon va shaxs tushunchalarini qayta ko'rib chiqishga, balki romanning strukturasini va til uslublari yangiliklarni amalga oshirishga olib kelmoqda. Ushbu maqolada ingliz postmodern nasri va o'zbek romani misolida hayot haqiqatining dekonstruksiya jarayonlari o'rganiladi.

Postmodern ingliz nasri asarlarida hayot haqiqatining dekonstruksiya ko'pincha romanning strukturasini va til uslubidagi yangiliklar orqali amalga oshiriladi. Asarlar ko'p ovozlilik, noaniqlik, ironik metafiktsiya kabi elementlarni o'zida mujassamlashtiradi. Masalan, Tomas Pynchon, Salman Rushdiyning asarlarida haqiqat qatlamlari buzilib, o'quvchi doimo haqiqatni qayta izlab topishga majbur qilinadi. Bunday romanlarda an'anaviy hikoya chizig'i o'zgarib, vaqt va voqelikning mutlaq talqini emas, balki subyektiv tafsiri asosida shakllanadi. Postmodernizm falsafiy va adabiy oqim sifatida an'anaviy haqiqat tushunchasini shubha ostiga olib, haqiqatni

yagona va o'zgaras deb hisoblashga qarshi chiqadi. Bu qarashlar ingliz nasrida keng ko'lamda namoyon bo'lib, badiiy matnda haqiqat ko'p qatlamli, mozaik va nisbiy holatda tasvirlanadi. Tomas Pynchon va Salman Rushdie kabi mualliflar asarlarida voqelikning o'zgaruvchanligi, vaqt va makon tushunchalarining buzilishi, voqealar ketma-ketligining chalkashligi postmodern haqiqat kontseptsiasining asosiy xususiyatlaridir. Bu uslubda haqiqat nafaqat tashqi voqelik, balki subyektiv ong, xotira va madaniy kontekst bilan uzviy bog'liq bo'lgan ko'p qatlamli fenomen sifatida ochib beriladi.

Ingliz postmodern nasrida metafiksiya, ya'ni badiiy matnning o'z-o'zini anglash jarayoni muhim ahamiyatga ega. Mualliflar o'quvchini haqiqatni izlash jarayoniga faol jalb qilish uchun romanning ichki tuzilmasini ochib beradi, o'z asarlarini yaratuvchi sifatida ham ko'rsatadi. Bu esa o'quvchida haqiqatni doimiy ravishda qayta ko'rib chiqish zaruratini uyg'otadi. Postmodern nasrda badiiy haqiqatning nisbiyligi va dekonstruksiyasi orqali tarixiy, siyosiy va ijtimoiy haqiqatlar ham qayta talqin qilinadi, bu esa adabiyotga siyosiy va madaniy dialog maydonini yaratadi.

Hozirgi o'zbek romani esa postmodernizm elementlarini milliy madaniyat va tarixiy voqelik doirasida integratsiya qilmoqda. So'nggi yillarda yozilgan o'zbek romanlarida vaqtning chalkashligi, qahramonlarning ko'p ovozli tafakkuri, noaniq voqelik va ramziy elementlar keng qo'llanmoqda. Bu esa o'zbek nasrini nafaqat milliy an'analar, balki global adabiy jarayonlar bilan bog'lashga imkon beradi. Masalan, Jahongir Otajonov, Asqar Mahkamov va boshqa zamonaviy yozuvchilar asarlarida postmodern metatextual yondashuv, obrazlarning inkonsistensiyasi, voqelikning nisbiyligi ochib beriladi.

O'zbek romani uchun xos jihatlardan biri — postmodern haqiqatni milliy identifikatsiya va tarixiy jarayonlar bilan bog'lashidir. Postmodernizm orqali milliy tarixning murakkab va ko'p qirrali tafakkuri shakllanadi, bu esa o'zbek adabiyotida yangi badiiy haqiqat kontseptsiasini yaratadi. Badiiy matnda tarixiy voqealar ko'p qatlamli, ko'p ovozli va noaniq shaklda ifodalanadi, bu esa o'quvchiga haqiqatni faqat tashqi fakt sifatida emas, balki madaniy va psixologik tajriba orqali anglashga imkon beradi.

Til va shakl jihatidan postmodern ingliz nasri va o'zbek romani o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklar ham ahamiyatlidir. Ingliz nasrida sintaksis va strukturada erkinlik, intertekstualik, simbolizm va ironik yondashuv kuchli bo'lsa, o'zbek romani esa shu elementlarni milliy madaniyat va til o'ziga xosligiga moslashtirib ishlatadi. Bu jarayonda o'zbek tilining badiiy imkoniyatlari kengayib, yangi uslub va obrazlar yaratishda xizmat qiladi.

Natijada, postmodern ingliz nasri va hozirgi o'zbek romanida hayot haqiqatining dekonstruksiyasi zamonaviy adabiyotda haqiqat tushunchasining murakkab, ko'p qirrali va o'zgaruvchan tabiatini yoritadi. Har ikkala adabiyot maktabida

dekonstruktsiya uslubi orqali badiiy haqiqatni yangicha talqin etish, o'quvchini faollashtirish va adabiyotning estetik chegaralarini kengaytirish amalga oshirilmoqda. Bu esa zamonaviy roman san'atining rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Postmodern nasrning asosiy tamoyillaridan biri bo'lgan dekonstruktsiya hayot haqiqatining an'anaviy tushunchalarini buzish va qayta qurish jarayonidir. Ingliz postmodern romanida bu jarayon o'zining ko'p qirrali shakllari bilan namoyon bo'ladi. Asarlarda an'anaviy voqelikning liniyali va barqaror xarakteri rad etilib, voqealar chiziqli emas, balki keskin burilishlar, qayta takrorlashlar, vaqti-vaqti bilan vaqt va makonning chalg'ishlari bilan ifodalanadi. Bu esa o'quvchining haqiqatga bo'lgan qarashlarini doimiy ravishda sinovdan o'tkazadi va har safar yangi anglash imkonini yaratadi.

Misol uchun, Tomas Pynchonning "Gravity's Rainbow" asarida voqelikning murakkabligi, tarix va shaxsiy hayotning kesishishi o'quvchida haqiqatni izlash jarayonining abadiyligini his etdiradi. Shuningdek, Salman Rushdie asarlarida madaniy pluralizm, tarixiy voqealarning qayta yozilishi va haqiqatning subyektivligi ko'plab holatlarda ochib beriladi. Bunday romanlarda postmodern dekonstruktiv uslub nafaqat badiiy shakl va mazmunni, balki tarixiy va ijtimoiy haqiqatni ham qayta ko'rib chiqishga undaydi.

Hozirgi o'zbek romanida esa dekonstruktsiya jarayoni milliy madaniyat, tarix va shaxsiyat elementlari bilan birga olib boriladi. Postmodernizmning ingliz nasridagi erkinlik va tajriba ruhiyati o'zbek yozuvchilari tomonidan o'ziga xos talqin etilib, milliy kontekstda yangicha ifodalanmoqda. Masalan, Jahongir Otajonovning asarlarida vaqtning va xotiraning noaniqligi, tarixiy voqealarning ko'p qirrali talqini va shaxsiy xotira bilan uyg'unlashuvi orqali haqiqat qayta quriladi.

O'zbek romanchiligida dekonstruktsiya jarayoni ko'p hollarda ijtimoiy va siyosiy mavzular bilan bog'lanadi. Postmodern dekonstruktsiya yordamida sobiq sovet davri, milliy o'zlik, jamiyatdagi o'zgarishlar hamda shaxsning o'zligini izlash mavzulari qayta ishlanadi. Bu jarayon o'zbek romanida an'anaviy idealizmdan voz kechib, murakkab, ko'p qirrali haqiqatni yoritishga intilish sifatida namoyon bo'ladi.

Bundan tashqari, postmodern ingliz nasrida metafiktsiya — matnning o'z-o'zini anglash jarayoni — keng qo'llaniladi. Bu o'zbek romani uchun ham xarakterli bo'lib, mualliflar ko'pincha o'z asarlarini tahlil qilib, o'quvchini haqiqatning ko'p qatlamlarini anglashga chaqiradi. Bu esa matnning ko'p qatlamli mazmunini ochishga yordam beradi.

Til va uslubga kelsak, ingliz postmodern nasri murakkab sintaksis, erkin narratsiya, intertekstualik va ironiyani keng qo'llaydi. O'zbek romani esa, ayniqsa so'nggi yillarda, ushbu elementlarni milliy til va badiiy an'analarga moslashtirib, yangi badiiy shakllar yaratmoqda. Bu jarayonda milliy madaniyatga xos obrazlar, xalq og'zaki ijodi elementlari ham keng qo'llaniladi.

Umuman olganda, hayot haqiqatining dekonstruksiyasi postmodern ingliz nasri va hozirgi o'zbek romanida faqat badiiy jarayon emas, balki falsafiy va madaniy o'zgarishlar ifodasi hisoblanadi. Bu jarayon orqali adabiyot o'zining an'anaviy chegaralaridan chiqib, yangi shakl va mazmunlarni yaratishda davom etmoqda.

Hozirgi o'zbek romani ham postmodern tendentsiyalarni faol qabul qilmoqda. Zamonaviy o'zbek yozuvchilari badiiy matnda haqiqiylikni qatlamlash, obrazlar va voqealar orasidagi bog'liqlikni buzish orqali o'quvchini haqiqatni qayta qurishga chaqiradi. O'zbek romanchiligining yangi avlodi G'afur G'ulom va boshqa klassiklardan farqli ravishda ko'p ovozlilik, vaqtning noaniqligi va ramziy yozuv vositalaridan keng foydalanadi. Bu esa o'zbek romanida haqiqat tushunchasining silliq va yagona emas, balki mozaik tarzda talqin etilishiga imkon beradi.

Postmodern nasrda haqiqatning dekonstruksiyasi nafaqat badiiy mazmun, balki til va shakl jihatidan ham amalga oshadi. Ingliz nasrida ko'plab tajriba va eksperimentlar, sintaksisda erkinlik, intertekstual uslublar yordamida haqiqatning ko'p qirrali ko'rinishi yaratiladi. O'zbek romani esa bu jarayonda milliy mentalitet, tarixiy va madaniy kontekstni hisobga olib, o'ziga xos postmodern shakllarni ishlab chiqmoqda. Badiiy haqiqatning noaniqligi, qarama-qarshi ma'nolar va multikulturalizm g'oyalari ham har ikkala maktabda keng tarqalgan.

Xulosa

Postmodern ingliz nasri va hozirgi o'zbek romanida hayot haqiqatining dekonstruksiyasi badiiy haqiqatni yagona va barqaror tushuncha sifatida emas, balki doimiy o'zgarishda bo'lgan, ko'p qirrali va nisbiy jarayon sifatida ko'rsatadi. Har ikkala madaniyat adabiyotida postmodern uslublar yordamida badiiy matnning strukturasini buzish va qayta qurish orqali haqiqatni yangicha anglash imkoniyati yaratiladi. Bu jarayon nafaqat zamonaviy romanning shakl va mazmunini boyitadi, balki o'quvchini ham haqiqat haqidagi an'anaviy qarashlardan chiqib, yangicha tafakkurga chorlaydi. Kelgusida bu yo'nalishdagi tadqiqotlar postmodern adabiyotning yangi ko'rinishlarini ochishda muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- Pynchon T. Gravity's Rainbow. New York
- Rushdie S. Midnight's Children. London
- Bachtin M. Problems of Dostoevsky's Poetics. Moscow
- Hodge B. Postmodern Literature: A Reader's Guide. London
- Said E. Orientalism. New York
- Axmedov S. Postmodernizm va o'zbek nasri. Toshkent
- Qodirov J. Zamonaviy o'zbek romani va postmodern tendentsiyalar. Toshkent
- Barthes R. The Death of the Author. Paris
- Lyotard J.-F. The Postmodern Condition. Minneapolis